

ЦРКВЕНА ИСТОРИЈА И ЦРКВЕНО ПРАВО НА ТРЕЋЕМ МЕЂУНАРОДНОМ КОНГРЕСУ ЗА ВИЗАНТИЈСКЕ СТУДИЈЕ У АТИНИ¹

У смислу закључка, донетог у Београду 1927. г. на завршној седници Другог конгреса византиниста, одржан је Трећи конгрес у Атини у времену од 12. до 18. октобра 1930. Конгрес је био добро посећен и одржан је велики број предавања спојених са дискусијом. Од делегација, најбројније су биле грчка, наша, француска и румунска. Од цркава били су званично заступљени патријархати цариградски и александријски, као и архиепископија кипарска; римска црква није имала свог званичног претставника на конгресу, али су били заступљени католички научни институти Institutum Pontificium Orientalium Studiorum (Рим), Commissione Pontificia per la Revisione della Vulgata (Рим) и Institut d'Etudes Byzantines августинаца асумпциониста у Kadi-Keui (Цариград). Конгресу су присуствовали и у радовима истог учествовали и наставници Православног Богословског факултета у Београду г. г. Анастасијевић и Мирковић и потписани. Г. Анастасијевић је одржао предавање из области политичке византијске историје „La chronologie de la guerre russe de Tzimisès“, г. Мирковић два предавања из историје црквене уметности: „Das Kreuz im Schatze der Kirche des hl. Peters in Rom“ и „Die Engel und der Teufel auf den Kapitälern in der Kirche des hl. Demetrius im Markokloster bei Skoplje“, а потписани једно предавање из области црквеног права, чија садржина је доле приказана.

Како хришћанска археологија и уметност леже ван моје интересне сфере, ограничићу се на приказ предавања одржаних из области црквене историје и црквеног права. На конгресу нису биле формиране посебне секције за црквену историју и црквене право, те су предавања из ових области била обухваћена у секцијама историјској и правној. На београдском конгресу постојала је и нарочита секција за историју Византијске цркве, у коју су, осим чисто црквеноисторијских предавања, била унесена и предавања из византијског црквеног права и византијске црквене литературе.

Из историје Византијске цркве и Православне цркве уопште одржано је неколико предавања, међу којима је по садржини најва-

---

¹ *Богословље*, VI, 1931, 72-78.

жније било предавање Laurent-a, августинца асумпциониста. Предавања су одржана овим редом: V. Laurent, Kadi-Keui (Цариград): *Les sources consulter pour l'établissement des listes épiscopales du patriarcat byzantin*. – После увода, у коме је изложио потребу новог издања монументалног дела *Oriens christianus* (прво издање спремио француски доминиканац Le Quien I–III Paris 1740), које припремају редактори часописа *Echos d'Orient*, и изнео велике тешкоће, које ће едитори имати да савладају израђујући ново издање историјске топонимије и топографије црквених провинција хришћанског Истока, прелази на излагање саме теме која се односи на утврђивање епископских листа (*notitiae episcopatum*) цариградског патријархата. За ову сврху долазе у обзир четири групе докумената: 1) литургијски извори: диптиха и синодика; 2) дипломатски извори: акта канцеларија и акта нотаријатска; 3) литерарни извори: поглавито хронике и житија светих; 4) монументални или епиграфски извори: натписи на камену, металу и другом материјалу. Ова групација извора најбоље осветљује све тешкоће скопчане с извођењем овог плана. Поновно издање *Oriens christianus*-а несумњиво је преурађено у моменту када је објављено извођење огромних радова, који ће тек створити сигурну основу за ревизију *Oriens christianus*-а. Ти радови обухватају ново издање *corpus*-а византијских историка и хрониста, *corpus* грчких повеља Средњег века и новијег времена, *corpus notitiae episcopatum*, збирке грчких хришћанских натписа, издање докумената, који се налазе у архивама светогорских манастира.

P. Nikov, Софија: *Die Stellung der bulgarischen Kirche zum Patriarchat von Konstantinopel um das Jahr 1235*. – После краткотрајне уније (1204–1232) Бугарске цркве са Римском црквом, закључене из политичких разлога, успоставио (1232) је бугарски цар Јован Асен II каноничке везе са Цариградским патријархатом, који се тада налазио у Никеји, па је у даљој конзеквенцији овог акта, извршено уз пристанак цариградског патријарха уздизање Бугарске цркве на степен патријархата (1235). Ников, насупрот до сада постојећем мишљењу у науци, поставља на основу темељније анализе извора тезу, да је бугарска црква, како после реконцилијације са Цариградским патријархатом, тако и после каноничког узвишења на степен патријархата, очувала потпуну фактичну и формалну независност од споменутог патријархата.

V. Grumel, Kadi-Keui (Цариград): *Les origines du Monastère тоῦ Ἀκαλῆνίου à Thessalonique*. – На основу раније неупотребљених сведочанстава, утврђује да је исти манастир постојао још пре освојења Цариграда од Латина, док је по досадањем мишљењу овај манастир био основан тек после рестаурације византијске владавине у Цариграду за цара Михаила Палеолога. Манастир тоῦ Ἀκαλῆνίου основао је св. Фотије Тесалијски у првој трећини XI века.

Fr. Dvornik, Праг: *Byzance et la grande Moravie*. – Приказује политичке и религиозне везе између Византије и Моравске у IX веку, које се јављају као последица све живљих међусобних трговинских односа. Мисији св. Кирила и св. Методија приписује значајан политички ка-

рактер, јер се радило о потискивању немачког утицаја са моравске територије.

J. Zeiller, Париз: *Le site de Justiniana Prima*. – На основу аргумената које је изнео проф. Вулић у свом предавању *Justiniana Prima* (в. Гласник Скопског Научног Друштва V, 1929, стр. 45–50), одржаном на II Међународном конгресу за византијске студије у Београду, не може, по мишљењу *Zeiller*-а, постојати више никаква сумња да се *Justiniana Prima* налазила у провинцији *Dacia mediterranea*, а не у провинцији *Dardania*. Анализом извора долази *Zeiller* до закључка да је *sedes metropolitana* била географски само врло мало померена, јер је граница споменутих провинција ишла недалеко од старе метрополе *Scupi*. Предавач држи да се, на основу археолошких истраживања енглеског научника *Evans*-а, нови политички и црквени центар *Justiniana Prima* може локализовати у близини ове старе провинцијалне границе. *Justiniana Prima* може се сматрати као наставак метрополе *Scupi*, али се не може стриктно идентификовати са истим.

Κ. Βουλγατζίδης Солун: Ἐκτορκισμὸς καὶ ἐξίσλαμισμὸς Ἑλλήνων ἐν τοῖς βυζαντινοῖς χρόνοις. – У вези са појавом селџучких и османских Турака и њиховим упадима на византијску територију, као и коначним освојењем исте територије, у грчком народу почиње процес етничког и верског отпадања. Предавач констатује у овом процесу три правца: 1) једни Грци су истовремено напуштали и своју веру и народност; 2) други су прешли на Ислам, али су очували свој народни језик; 3) било је, напослетку и Грка, који су се претопили у Турке, а сачували су своју хришћанску веру. Први спомен Грка који су, претопивши се у Турке, сачували хришћанство, налази се у једном документу из 1437. године, написаном ради унионистичког сабора у Базелу 1431–7. У овом документу споменути потурчени Грци, који су и по губитку своје народности сачували своју веру, који су до 1922. године (уговор у *Sèvres*-у између Грчке и Турске) живели у малоазијским дистриктима иконијском, анкирском, кастамонијском и сеvastiјском, нису били потурчени од османских Турака, него још у ранијем периоду од Селџук Турака.

Прошјојереј П. Крахмалевъ, Пиреј: *Афонъ вѣ Средніе Вѣка*. – Приказ главних момената у историји развитка светогорског монаштва с особитим обзиром на културно-историјску улогу Свете Горе у животу јужних и источних Словена.

У секцији за *византијско право* одржан је низ интересантних предавања, која се односе на државно, финансијско, казнено и црквено право, те на везе између византијског и западног, као и византијског и српског права.

Елементе државног и државноцрквеног права садржи предавање: *K. Schweinburg*, Минхен: *Zur Soziologie des Thronwechsels von Leon I – Isaak Komnenos (457–1057)*. Расправља о државно-правном акту промене на византијском престолу, који представља један мален, али важан, део државно-правних и социолошких истраживања, која се од-

носе на државно-правну структуру византијске државе и њене нормe. Уз прокламацију од стране војске и еуфимије од стране сената или других корпорација, сада ступа као нов елеменат при овом државноправном акту црквена церемонија крунисања. Крунисање је хришћански елемент у низу аката, из којих се састоји промена на престолу. Schweinburg заступа, насупрот историчару Sickel-у (*Das byzantinische Krönungsrecht*, Byz. Ztschr. VII, 1898, стр. 551) мишљење, да је крунисање био акт коме је припадала не само формална него и државноправна важност. Византијско државно право, које представља органски наставак римског државног права у доба домината, није познавало уставу права престолонаслеђа.

Сфери чисто црквеног права припадају ниже наведена предавања:

A. Steinwenter, Грац: *Byzantinische Mönchstestamente*. – Расправља о правној способности монаха за тестирање према државном и црквеном праву, те у вези с тим о формуларима монашких тестамената. Тестаменти монаха могу се класификовати у две групе: у тестаменте који се могу довести у склад са постојећим законима и канонима, и тестаменте који стоје с овима у супротности. Специјалну пажњу обраћа тестаментима игумана и њиховој јуридикчкој важности и форми тестамена у типцима. Предавање завршује истицањем значаја који проблеми монашких тестамената имају по методику византијске правне историје. Горње питање додирнуо је Steinwenter већ у својој расправи *Die Rechtsstellung der Kirchen und Klöster in den Papyri*, публикованој у *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*, L. Bd, Kan.-Abt. XIX (1930).

Ph. Granić, Београд: *Das Klosterwesen in den Novellen Kaisers Leo des Weisen*. – Излаже како, супротно Јустинијанову законодавству које се односи на монаштво и манастире, законодавство цара Лава Мудрог не садржи опсежно и подробно нормирање манастирскоправних односа. Ово законодавство ограничило се на низ допуна и измена Јустинијанова законодавства сходно промењеним приликама и потребама. Знатнија одступања од Јустинијана показује новеларно законодавство цара Лава Мудрог у предмету примања у манастирску заједницу, иступања из монашког реда и имовноправних односа монаха.

F. H. Schmid, Грац: *Der Seelteil (τὸ τρίτον εἰς ψυχικόν) des byzantinischen Erbrechts und seine Entsprechungen im süd und ostslavisches Recht*. – Говори о постанку византијског права задушног дела (τὸ τρίτον εἰς ψυχικόν) тј. остављања једног дела иметка у побожне сврхе за спас душе. Почети овога налазе се већ у постулатима св. Јована Златоустог, који су били реципирани од обичајног права и законодавства. За формирање овог права у Византији постојале су још и привредно историјске и социјалноисторијске предпоставке. Код Јужних Словена показује развитак права задушног дела извесна одступања: разноликост привредноисторијских и социјалноисторијских претпоставки, те истом условљено, особено формирање материјалног старања о спасу душе стварањем установе „душебрижника“ (*animatores*). У бугарском

праву пак византијско право τὸ τρίτον εἰς ψυχικόν надомештено је универсалним наслеђем код иметка које остаје без законитих наследника. Паралелан развитак опажа се и у румунском праву. Код источних Словена не може се са сигурношћу установити рецепција ове византијске правне установе.

Κ. Τ. Τριανταφυλλόπουλος Атина: Die Novelle des Patriarchen Athanasius betreffend die τριτορία. – Приказује синодалну одлуку донесену под председништвом цариградског патријарха Атанасија 1306. год. за владања цара Андроника II, која се односи на наследно право и представља важну измену 118. новеле цара Јустинијана I. Ова синодална одлука, која сведочи о утицају цркве на развој грађанског права, усваја у пуној мери правно начело *paterna paternis, materna maternis*, тј. да рођаци од очеве стране у случају смрти детета имају право на наслеђе оставине, која је своједобно била припала детету било од оца било од очеве оца, и обратно. Наводи низ парница из прве половине XIV века, у којима је пресуда донесена у смислу цитиране синодалне одлуке. Пресуде обично гласе тако да у случају смрти детета она оставина, која потиче од материне стране, бива досуђена у 2/3 материним рођацима, а у 1/3 оцу, или обратно. Удовици се из мужевљеве оставине додељује извесна сума за њено издржавање; с овим удовичким правом сусрећемо се и у несторијанском правном зборнику патријарха Тимотија (§§ 49, 4 и 81,4). Предавач заступа мишљење да ова иновација патријарха Атанасија није уследела из хуманитарних разлога, него да стоји у органској вези са развитком правног живота, чије се постојање може очигледно закључити из несторијанских правних извора, и да ово право има хеленистичку основу, а хелинистичко право је, и иначе, вршило утицај на развитак како права и правне науке, тако и државног законодавства у Цариграду.

Е. Bruck, Франкфурт: Das Erbrecht der byzantinischen Kirche. – У овом предавању, које има везе са претходним предавањем Schmid-a, дато је упоређење права Византијске цркве на 1/3 имовине *de intestato* са одговарајућим одредбама *leges barbarum* и норманскосицилијским правом XII века.

Α. Αλιβιζάτος, Атина: Кодиколоίησις τῶν Κανόνων. – Ово предавање, које је било већ пријављено за други у Београду одржани конгрес али није одржано, садржи реферат о припремним радовима за кодификацију свих канона Православне Цркве. У вези с овим рефератом, правничка секција конгреса донела је ову резолуцију: „Правничка секција Конгреса, саслушавши реферат г. Аливизатоса и његов предлог о сазиву одбора православних канониста ради кодификације св. канона Православне Цркве, разабрала је са задовољством да је православна Конференција, одржана недавно на Светој Гори, претресала предмет предложен од г. Аливизатоса, с тим да повери канонистима стручњацима израду кодификације; секција даје израза жељи да се овај рад што брже предузме.“